

Grabowska, Maria

Wspomnienia pośmiertne : Mieczysław Rulikowski (1881-1951)

Rocznik Towarzystwa Naukowego Warszawskiego 44, 155-158

1951

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Mieczysław Rulikowski

(1881—1951)

Mieczysław Rulikowski pracował w dwóch dziedzinach naukowych, nie cieszących się u nas powodzeniem, a przecież ważnych dla rozwoju kultury. Teatrologia i bibliologia zyskały w nim stałego, skrupulatnego i zamiłowanego pracownika. Skrzątny zbieracz teatraliów i książek dotyczących zarówno teatru jak i bibliologii — zgromadził w swoim księgozbiornie wiele cennych pozycji, w swoim warsztacie pracy bogaty i wartościowy materiał naukowy. Jego dorobek pisarski ogłoszony drukiem ilościowo nie przedstawia się zbyt obficie, ale stanowi poważny wkład w naszą naukę.

Mieczysław Jakub Ludwik Rulikowski, syn Edwarda i Stefanii ze Szlubowskich urodził się 26 lipca 1881 roku. Do gimnazjum filologicznego uczęszczał w Warszawie, a ukończył jako ekstern w Żytomierzu. Studia uniwersyteckie na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego odbył w latach 1901—1903. W latach 1904—1905 praktykował w Bibliotece Krasieńskich. Okres 1907—1909 spędził na studiach w Paryżu, studiując między innymi bibliologię u prof. Mortet w École de Chartres. W tym czasie zaczyna Mieczysław Rulikowski swoją działalność w dziedzinie teatrolologii. W 1907 roku wychodzi Jego sumienna i źródłowa praca „Teatr polski na Litwie 1784—1906 r.” W 1912 r. ukazuje się w opracowaniu Rulikowskiego „Pamiętnik aktora” Skibińskiego. Jest to wzorowa praca wydawnicza opatrzona przypisami mającymi trwałą wartość.

Zajmując się sprawami teatru nie zaniedbuje Rulikowski bibliologii. W 1912 roku ukazuje się wykaz „Literatury polskiej lub Polski dotyczącej z zakresu grafiki”. W 1913 r. w oparciu o materiały statystyczno-bibliograficzne sporządza Rulikowski zestawienie „Produkcji wydawniczej polskiej w latach 1909—1911”.

Jak w tym okresie, tak niemal w ciągu całej swojej działalności prowadził Mieczysław Rulikowski prace w obu dziedzinach wiedzy. Nie ograniczał się zresztą do działalności wyłącznie teoretycznej. W 1915 roku urządził stylowe widowisko w teatrze w Pomarańczarni, a w rok później wydał zwięzłą pracę o tymże teatrze. W latach 1916—1917 był kierownikiem literackim w Warszawskim teatrze na Pradze, gdzie wystawił między innymi „Noc tysięczna druga” Norwida. W tych samych latach ukazują się prace dotyczące obu dziedzin wiedzy wielostronnie uprawianych przez Rulikowskiego. Jego prelekcja wstępna z cyklu wykładów dotyczących księgoznawstwa ukazuje się w 1916 roku jako „Zakres i zadania księgoznawstwa”. Całość wykładów wygłoszonych na Wydziale Humanistycznym Wyższych Kursów w Warszawie zawarta została w skrypcie p.t. „Kurs księgoznawstwa”. Obu dziedzin wiedzy dotyczy praca „Biblioteka i archiwum teatrów m. stoł. Warszawy”, w której zawarł Rulikowski projekty własne dotyczące „racjonalnego uporządkowania biblioteki i archiwum teatrów w Warszawie”. W 1916 roku wygłasza w Towarzystwie Krajoznawczym odczyt o dawnych gmachach i salach teatralnych w Warszawie, który wydaje w dwa lata później w broszurze. W okresie międzywojennym drukuje Rulikowski w różnych czasopismach prace, które ukazują się następnie w odbitkach: Poprzedniczka „Krakowiaków i Górali”, niezwykle fachowa i sumienna recenzja z dzieła Ludwika Bernackiego „Teatr, dramat i muzyka za czasów Stanisława Augusta”, równie cenna materiałowo recenzja z „Dykcjo-

narza teatrów polskich" Simona. Pod redakcją Rulikowskiego wyszła w 1936 roku parca zbiorowa o Wincentym Drabiku, a w dwa lata później ukazała się szczegółowa, choć zwięzła praca o teatrach warszawskich od czasów Osieńskiego po 1915 rok.

Prócz prac ukazujących się osobno pisał Rulikowski artykuły z zakresu teatrologii zamieszczane w różnych czasopismach, jak „Comedia”, „Ekran i scena”, „Scena polska”, „Teatr”, „Tygodnik Ilustrowany” w którym prowadził kronikę teatralną w latach 1931—1933) i innych. Jest też Rulikowski autorem kilkunastu życiorysów aktorów i dramaturgów pisanych dla Polskiego Słownika Biograficznego, a odznaczających się, jak wszystkie prace bogactwem szczegółów i cennych wiadomości bio- i bibliograficznych.

Równocześnie kontynuuje Rulikowski swoje prace związane ze sprawami książki. W „Encyklopedii Handlowej” Orgelbranda (Warszawa, 1914 tom. I s. 140) umieścił artykuł informacyjny „Drukarstwo”.

Przed pierwszą wojną światową w czasopiśmie „Russkij Bibliofil” prowadził kronikę p.t. „Pisma iz Warszawy”. Redaguje samodzielnie lub współpracuje przy redagowaniu czasopism dotyczących spraw książki (R. 1914 współred. „Książki”, redaktor 8-12 nr miesięcznika bibliograficznego, 1918 r. red. „Przeglądu Antykwarskiego”, 1934—1938 recenzent z działu księgoznawstwa i teatrologii w „Nowej Książce”).

Jako kierownik literacki pracuje kolejno w wydawnictwach: S. Orgelbrand, E. Wende i S-ka, w latach 1922—1932 w fir. Gebethner i Wolff. Ta czysto praktyczna praca, która w efekcie przyczyniła się do wydania wielu wybitnych i cennych pozycji literackich (zwłaszcza u Gebethnera i Wolffa) nie przeszkadzała pracy teoretycznej, której owocem były referaty, artykuły i broszury dotyczące zagadnień księgoznawstwa zarówno teoretycznego jak praktycznego, zarówno czytelnictwa jak starożytności produkcji wydawniczej. Ostatnią pracą z tego zakresu było „Księgoznawstwo. Przeszłość oraz stan obecnej wiedzy o książce i nowe w niej kierunki”, której obszernie omówienie znajduje się w książce Wierczyńskiego pt. „Teoria bibliografii w zarysie” (Wrocław 1951, Ossolineum s. 134—146).

Przed samą wojną w 1939 r. wydał Rułikowski pracę p.t. „Korespondencja Kraszewskiego” będącą szczegółową analizą liczbową korespondencji zasłużonego pisarza, opatrzoną wykazami i przypisami.

W czasie okupacji borykał się Rulikowski z trudnościami materialnymi, utracił też częściowo swój cenny księgozbiór. Po wyzwoleniu Polski przystępuje do pracy z wielką energią. Od 1946 roku jest kierownikiem literackim w teatrze „Studio”, wykłada historię teatru w Państwowym Liceum Teatralnym, w latach 1947—1949 w Zw. Art. Scen Polskich organizuje kurs korespondencyjny dla eksternów przygotowujących się do egzaminu aktorskiego i w miarę możliwości finansowych Związku zaczyna tam gromadzić bibliotekę teatrologiczną; w 1948 roku organizuje Instytut Teatrologiczny, (który następnie uległ przekształceniu), pracuje jako doradca Polskiego Filmu, jako konsultant w Państwowym Instytucie Sztuki, od 15.X.1949 r. do śmierci jest archiwistą w Państwowym Teatrze Polskim; żywo współpracuje ze Stow. Polskich Artystów Teatru i Filmu, gdzie składa część swego księgozbioru i zakłada pracownię dokumentacji historyczno-teatralnej. Jest członkiem jury Festivalu Szekspirowskiego, pisze artykuły do „Teatru” i „Twórczości”.

Nawał prac, wymagających dużego wysiłku fizycznego (codzienne dojazdy z Grodziska Mazowieckiego do Warszawy) nie pozwalał Rulikowskiemu na opracowanie i wydanie zgromadzonych materiałów dotyczących Wojciecha Bogusławskiego i jego „Krakowiaków i Górali” oraz „Dziejów Teatru Narodowego”, jak również samych tekstów. Również nie wykorzystane pozostały cenne materiały do biografii Modrzejewskiej i Żółkiewskiego. Przygotował do druku pracę Władysława Bogusławskiego p.t. „Siły i środki naszej sceny”, starannie przez siebie opracowaną i opatrzoną przypisami.

Mieczysław Rulikowski pracował czynnie w licznych organizacjach naukowych i artystycznych. W latach 1917—1918 był członkiem Zarządu Związku Bibliotekarzy Polskich, oraz dwukrotnie jego prezesem (1918—1920). W 1921 roku był jednym z założycieli Towarzystwa Bibliofilów Polskich w Warszawie. Był członkiem Zarządu Towarzystwa Literatów i Dziennikarzy, należał do Związku Literatów Polskich, ZAIKS'u, Towarzystwa Miłośników Historii. 15.XI.1948 r. wybrany został na członka korespondenta Wydziału I Językoznawstwa i Historii Literatury Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, a w 1949 roku na współpracownika Komisji Historii Literatury Polskiej Akademii Umiejętności.

Mieczysław Rulikowski, człowiek wielkiej pracowitości i skrupulatności udostępniał starannie przez siebie zgromadzone materiały młodym adeptom nauki teatrologicznej. Bywało, że ktoś prosił go o przejrzenie artykułu, powiedzmy o Wojciechu Bogusławskim i poczynienie uwag. Rulikowski po paru dniach oddawał pracę z załącznikiem przerastającym ją objętościowo: były to właśnie uwagi zawierające ogrom materiału.

Namiętny a fachowy zbieracz książek zostawił po sobie około trzech tysięcy woluminów, głównie teatraliów. (Część księgozbioru dotyczącego bibliologii, około 2000 woluminów, sprzedał Rulikowski „Oficynie Księgarskiej” Piotra Hniedziewicza, od którego w 90% nabył księgozbiór Zakład Bibliotekarstwa Uniwersytetu Łódzkiego). Księgozbiór ten po śmierci Rulikowskiego przewieziony został do SPATIF-u i być może stanie się zaczątkiem centralnej biblioteki teatrologicznej, której nazwa, według słusznego dezyderatu Leona Schillera („Wspomnienie o M. Rulikowskim” „Teatr” 1951 nr 1 s. 89) powinna brzmieć: „Biblioteka Teatralna im. Mieczysława Rulikowskiego”.

Szczegółowe omówienie działalności Rulikowskiego jako bibliofila — autorstwa Marcelego Poznańskiego — znajduje się w n-rze 8—9 (sierpień, wrzesień) 1951 „Bibliotekarza” s. 119—122. Ten sam autor informuje o całości pracy naukowej Rulikowskiego w „Pamiętniku Literackim” tom. XL.

„Bibliografia prac Mieczysława Rulikowskiego” (w rękopisie) opracowana przez Stefana Strausa zawiera 333 pozycje przeważnie artykułów czasopism.

Najważniejsze prace Mieczysława Rulikowskiego.

Dział I. Prace z zakresu bibliologii.

1) Literatura Polska lub Polski dotycząca zakresu grafiki, Wydz. I — 1912. Wydanie Wł. Łazarskiego, s. 56 (Książkę niniejszą odbito w 500 egz. jako trzeci numer Biblioteki Zawodowej Graficznej).

2) Materiały statystyczno-bibliograficzne. I. Produkcja wydawnicza polska w latach 1909—1911. W-wa 1913, T-wo Akc. S. Orgelbranda Synów, s. 67, nlb. 1, w tym tablic XIX (odbito 325 egz., z czego 25 numerowanych).

3) Księgarstwo i czytelnictwo polskie wobec wojny. W-wa, 1915, nakładem Związ-

ku Księgarzy Polskich, s. 20 (Odbitka w 1500 egz. z zeszytu „Książki” za sierpień-grudzień 1914).

4) Zakres i zadania księgoznawstwa. Wykład wstępny wygłoszony 4.X.1916 r. na Wydziale Humanistycznym Wyższych Kursów Naukowych w Warszawie, E. Wende i Ska, s. 36 (odbito 510 egz. w druk. Wł. Łazarskiego w Warszawie dn. 21.XI.1916.).

5) Kurs Księgoznawstwa. W-wa 1916-17, T. K. N. s. 111. Notatki opracowała W. Dąbrowska. Wykład o Gutenbergu M. Cordon.

6) Księgarstwo Polskie w Królestwie w czasie wojny. Referat wygłoszony z polecenia Związku Księgarzy Polskich na 1-szym Zjeździe Księgarzy Polskich w Lublinie dnia 4.VIII.1918 roku. W-wa 1918, E. Wende i Ska (odbitka w liczbie 200 egz. z Nr 2-go „Przeglądu Księgarskiego” z 1.XI.1918 r.).

7) Biblioteka w Helenowie. W-wa 1935, s. 16 s. 31 (odbitka w 100 egz. z zesz. 4/9, kwiecień 1935, czasopisma „Szpargały”).

8) Księgoznawstwo. Przeszłość oraz stan obecnej wiedzy o książce i nowe w niej kierunki. W-wa 1935, księg. F. Hoesicka s. 81, nlb. 6.

9) Statystyka produkcji wydawniczej. IV Zjazd Bibliotekarzy Polskich w Warszawie dnia 31 maja — 2 czerwca 1936 roku. Referaty. W-wa 1936, nakładem Komitetu Organizacyjnego, s. 100—106.

10) Vers une nouvelle méthode de statistique des imprimés. W-wa 1936 M. Arct s. 29, nlb. 1.

Dział II. Prace z zakresu teatrologii.

1) Teatr Polski na Litwie 1784—1906 Wyd. Kuriera Litewskiego. Wilno 1907, s. 95

2) Otwarcie teatru w Warszawie 1765 r. W-wa 1915 s. 24 (odb. w 40 egz. ze „Sfinksa” 1915, zeszyt 7—8).

3) Teatr w Pomarańczarni. (Pamiętka z przedstawienia inauguracyjnego dnia 27 maja 1916 r.) b. r. i m. wyd. Ludwika Fiszer s. 11, 2 ilustr., 1 plan.

4) Biblioteka i archiwum teatrów m. stoł. W-wy. (Zarys historyczny, sprawozdanie ze stanów zbiorów, wniosków i projekt regulaminu, opracowane w lipcu 1916 i styczniu 1917 r. dla Komisji reorganizacji teatrów przez M. R. (W-wa w listopadzie 1917 r.; odbitka w 30 egzemplarzach z wyd. Organizacja Teatrów m. stoł. W-wy s. 22).

5) Dawne gmachy i sale teatralne w W-wie, W-wa 1918 Nakł. Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego s. 46 nlb. 2 (Sekcja Miłośników Warszawy, Polskie Tow. Krajoznawcze Seria 3 Przyczyńki do dziejów Warszawy cz. 1).

6) Poprzedniczka „Krakowiaków i Górali”. Odbitka z „Życia teatru” (nr 7—10 1924) W-wa 1924, s. 19.

7) O dziele Ludwika Bernackiego „Teatr, dramat i muzyka za Stanisława Augusta”. W-wa 1926 s. 35 (odbitka w 100 egz. z t. XXII i XXIII „Pamiętnika Literackiego” R. 1926) Recenzje.

8) Rec. z Ludwika Simona „Dykcjonarz teatrów polskich”, czynnych od czasów najdawniejszych do 1863 r.” (odbitka) „Ruch Literacki” r. X, nr. 3 W-wa marzec 1935, s. 7.

9) Teatr Warszawski od czasów Osińskiego 1825—1915 Lwów (1938) PWKS s. 74, nlb. 2 (Wiedza o teatrze. Zbiór podręczników teatrologicznych wydawanych z inicjatywy ZASP Red. Tymon Terlecki. Kom. red. J. Krzyżanowski).

10) Przyszłe teatry w Warszawie (W-wa 1948) PIW s. 46 (Przedr. i odb. z miesięcznika „Teatr” r. II nr. 7/8 r. II nr. 1/2).

Maria Grabowska

Leon Staniewicz

(1871 — 1951)

Leon Jan Bolesław Staniewicz urodził się 21 grudnia 1871 r. w Petersburgu z ojca Jana, pochodzącego z ziemi Kowieńskiej i matki Matyldy z Lubańskich, córki pułkownika wojsk polskich, emigranta z 1831 roku, pochodzącego z ziemi Wileńskiej.

Nauki pobierał w Petersburgu najpierw w niemieckim gimnazjum klasycznym, następnie na wydziale fizyko-matematycznym uniwersytetu, który ukończył w 1894 r. Przed ukończeniem studiów przedstawił pracę z dziedziny elektryczności p.t. „Zjawisko Thomsona w związku z innymi zjawiskami termoelektrycznymi”. Praca ta spowodowała, iż